

تیم ترجمه پیامد

کارزار «پروپاگانداي سیاه» مخفی بریتانیا با هدف دشمنان جنگ سرد

جیسون برک

اسناد محرمانه‌ای که در سال ۲۰۲۲ از طبقه‌بندی محرمانه خارج شده‌اند، نشان می‌دهند بریتانیا چگونه در دوران جنگ سرد محرک تنش، خشونت و هرج و مرج در آفریقا، خاورمیانه و آسیا بوده است. جیسون پرک، نویسنده این مقاله از کارزارهای «تبلیغات سیاه» بریتانیا نوشته است که «دپارتمان تحقیقات اطلاعاتی» وزارت خارجه اجرا می‌کرده و از طریق اطلاعات جعلی، سازمان‌های ساختگی و اسناد قلابی سعی در برآوردن منافع بریتانیا در جنگ سرد داشته‌اند. مقاله به نقش فعال بریتانیا در برانگیختن منازعات ایدئولوژیک در جنوب جهانی اشاره دارد، منازعاتی که در نمونه‌هایی چون اندونزی به کشتار هزاران فعال چپ‌گرا منتهی شد. میراث امپریالیستی این جنگ اطلاعاتی کماکان در کشورهای جنوب جهانی ادامه دارد و دستکاری افکار عمومی با اشاعه اطلاعات نادرست همچنان یکی از مهم‌ترین ابزارهای قدرت برای پیشبرد منافعش است. از این‌رو، توجه به شیوه‌های تاریخی و دامنه‌دار جنگ اطلاعاتی می‌تواند همچنان برای فهم سازوکارهای دستکاری حقیقت و اثرات این اقدامات در کنترل ایدئولوژیک مردم حائز اهمیت باشد. این مقاله در ۱۴ مه ۲۰۲۲ در روزنامه Observer منتشر شده و نگاهی گذرا به این اقدامات را ثبت نموده است.

اسناد جدیدی که از طبقه‌بندی محرمانه خارج شده‌اند نشان می‌دهند دولت بریتانیا دهه‌ها با اعلامیه‌ها و گزارش‌هایی از منابع جعلی، کارزار «پروپاگاندا سیاه» را در آفریقا، خاورمیانه و بخش‌هایی از آسیا پیش برده و هدفش متزلزل کردن دشمنان در جنگ سرد به کمک تحریک تنش‌های

نژادی، ایجاد هرج و مرج و برانگیختن خشونت و تقویت ایده‌های ضدکمونیستی بوده است.

این اقدامات که واحدی در لندن که بخشی از وزارت خارجه بود، از میانه دهه ۱۹۵۰ تا اواخر دهه ۱۹۷۰ اجرا می‌کرد، بر دشمنان جنگ سرد مثل شوروی و چین و گروه‌های آزادی‌خواه چپ‌گرا و رهبرانی متمرکز بود که بریتانیا خطری برای منافع خود تلقی می‌کرد. کارزار بریتانیا همچنین می‌خواست مسلمانان را علیه مسکو بسیج کند و ایده‌های افراطی و محافظه‌کاری بیشتر مذهبی را ترویج کند. این اسناد برای این‌که باورپذیر باشند، نفرت علیه اسرائیل را تبلیغ می‌کردند. اسناد دولت بریتانیا که به تازگی از طبقه‌بندی محرمانه خارج شده‌اند، صدها عملیات گسترده و پرهزینه را برملاء می‌کنند. روری کورمک، متخصص تاریخ اقدامات خرابکارانه و اطلاعاتی که اسناد را هنگام پژوهش در مورد کتاب جدیدش با عنوان «چطور کودتا برپا کنیم: و ده درس دیگر از جهان مخفی حکومت» (۲۰۲۳) یافت، می‌گوید: «این اسناد من جمله مهم‌ترین اسناد منتشره در دو دهه گذشته‌اند. حالا خیلی روشن است که بریتانیا بیش از آن‌چه مورخان تصور می‌کردند در پروپاگاندای سیاه دست داشته و و این اقدامات نظام‌مندتر، جاه‌طلبانه‌تر و تهاجمی‌تر از تصور بوده‌اند. به‌رغم انکار مقامات، این کارها بسیار فراتر از افشای صرف ضداطلاعات شوروی بوده است».

دولت حزب کارگر در فضای پساجنگ جهانی دوم دپارتمان تحقیقات اطلاعاتی (IRD) را تاسیس کرد تا با حملات پروپاگاندای شوروی علیه بریتانیا مقابله کند. فعالیت‌های این دپارتمان تقلیدی از عملیات‌های پروپاگاندای جنگ سرد به دست سیا و البته اقدامات گسترده اتحاد جماهیر شوروی و اقمارش بود.

نشریه «آبزرور» [۱] در سال ۲۰۲۱ از کارزار گسترده‌ای پرده برداشت که IRD در ۱۹۶۵ و در اندونزی به راه انداخته بود تا قتل‌عام کمونیست‌ها را تشدید کند، قتل‌عامی که جان صدها هزار نفر را در اندونزی گرفت. IRD در اندونزی جزواتی پخش می‌کرد که ظاهراً به دست وطن‌پرستان نوشته شده بود، اما در حقیقت تبلیغات‌چی‌های بریتانیا بودند که از اندونزیایی‌ها می‌خواستند PKI (حزب کمونیست اندونزی) [۲] را از میان ببرند، حزبی که در آن زمان بزرگ‌ترین حزب کمونیستی در میان کشورهای بود که حکومت کمونیستی نداشتند. اما هزاران سند تازه منتشره که کورمک تا به حال مطالعه کرده، دید بسیار وسیعی از عملیات‌های ضداطلاعات IRD به دست می‌دهند. کورمک که استاد روابط بین‌الملل در دانشگاه ناتینگهام است می‌گوید: «بریتانیایی‌ها فقط بازیگری در میان خیل بازیگران بودند و منصفانه بگوییم، اگر با میزان مطالبی که بازیگران بزرگتر تولید و پخش می‌کردند مقایسه کنیم، بازیگر مهمی هم نبود. بریتانیا مثل روسیه به‌طور

سیستماتیک از خود اطلاعات ساختگی در نمی‌آورد، ولی آن‌ها هم قطعاً می‌خواستند سر مخاطب کلاه بگذارند تا پیغامشان را به همه مخابره کنند».

IRD در میانه دهه ۱۹۶۰ و در روزگار اوجش، ۳۶۰ نفر را استخدام کرده بود؛ هرچند «واحد تحریری ویژه» بسیار محرمانه‌اش که مسئول اقدامات پروپاگاندای سیاه بود، ابعاد بسیار کوچک‌تری داشت. این واحد از مرکزش در دفتری بی‌نام‌ونشان در منطقه وست‌مینستر لندن از تاکتیک‌های زیادی برای دستکاری و تغییر افکار عمومی استفاده می‌کرد. یکی از این تاکتیک‌ها، تولید «گزارش‌هایی» بود که برای هشدار به سایر دولت‌ها، برخی روزنامه‌نگاران و اندیشکده‌ها درباره «خرابکاری‌های شوروی‌ها» و تهدیدات مشابه می‌نوشت. گزارش‌ها متشکل از حقایق و تحلیل‌هایی به دقت گزینش‌شده بود که اغلب از اطلاعات گردآمده به دست سازمان‌های امنیتی بریتانیا به دست می‌آمد؛ اما وانمود می‌شد که انگار از طرف تحلیل‌گران و موسسات مستقلی نوشته شده‌اند که در حقیقت خود IRD راه انداخته بود و اداره می‌کرد. یکی از اولین موسسات از این دست «کمیته بین‌المللی بررسی سازمان‌های جبهه کمونیستی» [۳] بود.

تاکتیک دیگر جعل بیانیه‌هایی از طرف نهادها و آژانس‌های دولتی شوروی بود. IRD بین ۱۹۶۵ تا ۱۹۷۲ حداقل ۱۱ بیانیه از طرف خبرگزاری وابسته به

دولت شوروی، «نووستی» [Novosti] جعل کرد. یکی از این بیانیه‌ها پس از شکست مصر در جنگ شش‌روزه با اسرائیل در ۱۹۶۷ بود و بر خشم شوروی تاکید می‌کرد که چرا مصر این‌همه تسلیحات و اقلامی را هدر داده که مسکو برای این کشور تامین کرده بود.

رزمندگان یمنی وابسته به تحت‌الحمایهٔ بریتانیا در جنوب یمن، اوایل دههٔ ۱۹۶۰. | Getty Images

IRD همچنین آثاری هم جعل می‌کرد به ظاهر از طرف اخوان‌المسلمین، سازمان مردمی اسلام‌گرا بودند که طرفداران زیادی در سراسر خاورمیانه داشتند. یکی از جزوات این واحد مسکو را متهم می‌کرد که به جنگ ۱۹۶۷

دامن زده، کیفیت تجهیزات نظامی شوروی را نقد می‌کرد و اهالی شوروی را «ملحدین هتاک» می‌نامید که مصری‌ها را بیش از آدم‌هایی ناتوان و «دهقان‌هایی که تمام زندگی‌شان وقف پروردن خرافات ارتجاعی اسلامی» شده، نمی‌بینند.

IRD سازمان اسلام‌گرای افراطی بالکل ساختگی به نام «مجمع مومنین» نیز ایجاد کرد که به روس‌ها به عنوان کفار حمله می‌کرد و تقصیر شکست‌های اعراب را از جانب بی‌ایمانی آنان می‌دانست که آن زمان میان محافظه‌کاران مذهبی مضمون رایجی بود. بیانیه‌شان می‌گفت: «چرا امت عرب مبتلا به چنین محنت و مصیبتی شده است؟ چرا نیروهای دلیر در جهاد با مشرکان صهیونیست شیطان‌صفت شکست خوردند؟... پاسخ را می‌توان [به راحتی] یافت... ما به سرعت از طریق صواب دور می‌شویم، ما طریقی را در پیش گرفته‌ایم که کمونیست‌های ملحد پیش پایمان گذاشته‌اند، همان‌ها که دین برایشان مرضی اجتماعی است». چنین ادعاهایی در سال‌های بعد، وقتی احیای مذهب فضای مصر را درنوردید، در این کشور استراتژیک منطقه بسیار شایع شد. به نقل از کورمک، اگر تبلیغ مخالفت با اسرائیل جعلیات را باورپذیرتر می‌کرد،IRD در این کار کم نمی‌گذاشت.

IRD در فوریه ۱۹۶۷ هم بیانیه‌ای صادر کرد که به‌ظاهر از طرف اخوان‌المسلمین بود و در آن به مصر حمله می‌کرد و می‌گفت که مصر در

جنگ علیه ائتلاف محافظه‌کاران مذهبی و قبایل یمنی که تحت حمایت بریتانیا و عربستان سعودی بودند، از سلاح‌های شیمیایی استفاده کرده است. اعلامیه‌های IRD ادعاهای دیگری را هم از سوی اسلام‌گرایان افراطی مطرح می‌کردند و می‌گفتند مقصر اقدامات غلط نظامی «کافران یا امپریالیست‌ها یا یهودیان صهیونیست» نیستند و تقصیر متوجه «مصری‌هایی‌ست که مثلاً باید مومن می‌بودند». در یکی از اعلامیه‌ها آمده: «این جانیان مصری در دورویی از حد گذرانده و بی‌سزا مانده‌اند، اما دیگر نمی‌توانند وانمود کنند که به خدا و پیغمبر و کتاب مقدس قرآن ایمان دارند» و می‌پرسد: «اگر مصری‌ها باید مبارزه کنند و بجنگند، چرا ارتششان را علیه یهودی‌ها بسیج نمی‌کنند؟»

کورمک معتقد است که مثل بیشتر دیگر خروجی‌های IRD، این ادعاها هم صحت دارند، اما لحن و منبع جعلی‌شان با هدف گمراه کردن طراحی شده بود. اعلامیه‌ها دربارهٔ یمن می‌خواست به رهبران فشار بیاورد تا آتش‌بس را بپذیرند.

مطالب دیگری در صدد بودند نظر بد مسکو به «سازمان آزادی‌بخش فلسطین» نشان دهند و بگویند شوروی چقدر کم به گروه‌های ملی‌گرای مسلح فلسطینی کمک کرده است و در مقابل، موضع یاریگر چین را نشان

می‌دادند و می‌خواستند بدین نحو شکاف میان دو قدرت کمونیستی را
بیشتر کنند.

ایان اسمیت، نخست‌وزیر رودزیا، در مرکز تصویر، در سال ۱۹۶۵؛ او نیز یکی دیگر
از اهداف فعالیت‌های IRD بود. | Bettmann Archive

یکی از برنامه‌های ابتکاری این واحد بر تضعیف رژیم ایان اسمیت در جمهوری رودزیا متمرکز بود، مستعمره سابق که به‌طور یک‌جانبه در ۱۹۶۵ از بریتانیا اعلام استقلال کرد تا بتواند حاکمیت اقلیت سفیدپوست در این کشور را حفظ کند. IRD گروه ساختگی رودزیایی‌های سفیدپوست را تشکیل داد که مخالف اسمیت بودند. اعلامیه‌های آن‌ها به دلیل دروغ‌گویی، ایجاد «هرج و مرج» و فلج کردن اقتصاد به اسمیت حمله می‌کرد. در یکی از اعلامیه‌ها نوشته بود: «تمام جهان در مقابل ماست... باید تا وقتی هنوز می‌توانیم کشورمان را نجات دهیم و از آن‌ها بخواهیم که دست بردارند».

تلاش‌ها برای منزوی کردن ملی‌گرایان آفریقایی گاه به وسیله برانگیختن تنش‌های نژادی صورت می‌گرفت. IRD در اوائل ۱۹۶۳ بیانیه‌ای از سوی «فدراسیون جهانی جوانان دموکرات»، سازمانی وابسته به جبهه شوروی جعل کرد که در آن آفریقایی‌ها را نامتمدن، «بدوی» و دارای ضعف اخلاقی می‌خواند. این بیانیه جعلی پوشش خبری گسترده‌ای در تمام قاره آفریقا گرفت و بسیاری از روزنامه‌ها به تندی به آن واکنش نشان دادند.

متن جعلی دیگری در ۱۹۶۶ بر «عقب‌ماندگی» و «عدم بلوغ سیاسی» آفریقا تاکید می‌کرد. اعلامیه دیگری که به‌ظاهر از سوی نووستی بود، مقصر نتایج ضعیف دانشگاهی بین‌المللی در مسکو را ضعف دانشجویان سیاه‌پوست

آفریقایی می‌دانست که در این دانشگاه پذیرفته شده بودند. IRD بیش از هزار نسخه از این اعلامیه‌ها را به سراسر کشورهای درحال توسعه می‌فرستاد. کورمک می‌گوید که تردید چندانی نیست که سیاست‌گذاران ارشد بریتانیایی از کارهای IRD خبر داشتند.

الک داگلاس هیوم، نخست وزیر محافظه‌کار بریتانیا، در ۱۹۶۴ به IRD دستور داد تا غنا را هدف بگیرد، چون می‌ترسید رئیس‌جمهور دمدی مزاجش، قوام انکروما [۴] به سمت مسکو گرایش پیدا کند. ماه‌ها بعد، پاتریک گوردون والکر، وزیر خارجه حزب کارگر توانست وزارت خارجه را ترغیب کند که «قابلیت‌های پروپاگاندای سیاه را حفظ کند و گه‌گاه مطالب جعلی تولید کند». والکر مشخصاً به برانگیختن تنش‌های نژادی در میان آفریقایی‌ها و چینی‌ها علاقمند بود.

الک داگلاس هیوم که در سال ۱۹۶۴ از IRD خواست غنا را هدف فعالیت‌های خود قرار دهد. | Express/Getty Images

مثل بسیاری اقدامات دیگری از این دست، ارزیابی تاثیر کارزارهای IRD دشوار است. مقامات IRD در یک نمونه گزارش داده‌اند که روزنامه‌ای در زنگبار یکی از متن‌های جعلی‌شان درباره نژادپرستی شوروی‌ها را چاپ کرده و انتشار این مقاله واکنش خشم‌آلودی از سوی مردم داشته است. گزارش این مساله را دستاورد بزرگی دانسته بود. مقامات هم خشنود بودند که مطبوعات کنیا از مطالب ساختگی‌شان درباره جنگ شش‌روزه ۱۹۶۷ استفاده کرده و وقتی روزنامه‌ها در بیشتر جهان اسلام بولتن جعلی منسوب به نووستی درباره جنگ را چاپ کردند، روزنامه‌های غربی هم چند باری غفلت کردند و همین مطالب را منتشر کردند.

اگرچه IRD در سال ۱۹۷۷ بسته شد، اما حالا پژوهشگران شواهدی یافته‌اند که اقدامات مشابهی تا حدود یک دهه بعد کماکان ادامه داشته است. کورمک می‌گوید: «این اسناد جدید به عنوان پیش‌درآمدی بر اقدامات مدرن امروزی برای بردن اطلاعات امنیتی به عرصه عمومی بسیار ارزشمندند. لیز تروس[۵] امروزه «هسته اطلاعات دولتی» دارد و واحد اطلاعات و امنیت روزانه توییت‌هایی درباره نقشه‌های روسیه می‌زند تا حملات آنان را از پیش

خنثی کند و دست بالا را در جنگ اطلاعاتی بیابد، اما در بیشتر دوران جنگ سرد، بریتانیا از روش‌هایی بسیار فریبکارانه‌تر استفاده کرده است».

[۱] The Observer نشریه خواهر گاردین که روزهای یک‌شنبه منتشر می‌شود.

[۲] Partai Komunis Indonesia حزب در ۱۹۵۵ دو میلیون عضو داشت، ژنرال سوهارتو در ۱۹۶۶ حزب را به تلاش برای کودتا متهم کرد و دست به قتل‌عام کمونیست‌ها یا کسانی که در مظان این اتهام بودند زد.

[۳] the International Committee for the Investigation of Communist Front Organisations

[۴] Kwame Nkrumah نخستین رئیس‌جمهور غنا پس از استقلال از ۱۹۵۷ تا ۱۹۶۶

[۵] Liz Truss نخست‌وزیر بریتانیا در سال ۲۰۲۲